

**Valsts aģentūras
"Kultūras informācijas
sistēmas" Valsts
vienotās bibliotēku
informācijas sistēmas
projekta vadītājs
Aldis Liepa**

Internetpiekļuve Latvijas bibliotēkās: problēmas un risinājumi

Interneta ēra Latvijas publiskajās bibliotēkās īsti sākusies pavisam nesen, taču reti kurš vairs var iedomāties tās bez informācijas tehnoloģijām, kas sniedz piekļuvi pasaules tīmekļa resursiem. Bibliotēku likums nosaka, ka valsts un pašvaldību bibliotēkās internetam jābūt pieejamam bez maksas. Jo īpaši svarīgi tas ir ekonomiskās recesijas laikā, kad arvien lielākam skaitam Latvijas iedzīvotāju bibliotēkas kļūst par vienīgo bezmaksas internetpiekļuves vietu. Taču augstā interneta abonēšanas maksa, kas krietni tukšo pašvaldību plānos krīzes laika makus, raisa arvien vairāk neapmierinātības un rada draudus interneta pieejamībai atsevišķos reģionos. Kas veido bibliotēku interneta lielās izmaksas? Un kas notiks, ja pašvaldību iespējas apmaksāt internetu būs izsmeltas?

*Uz šiem un citiem aktuāliem jautājumiem par informācijas tehnoloģijām bibliotēkās atbildes sniedza valsts aģentūras "Kultūras informācijas sistēmas" Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas projekta vadītājs **Aldis Liepa**.*

Ja sākotnēji bibliotēku interneta abonēšanas izmaksas pilnībā sedza valsts budžeta mērķdotācija bezmaksas interneta nodrošināšanai bibliotēkās, tad tagad 60% izmaksu gulst uz novadu pašvaldību pleciem. No dažādām Latvijas bibliotēkām jau izskanējuši brīdinājumi — iespējams, drīz mēs vairs nevarēsim nodrošināt iedzīvotājiem internetu bez maksas, jo pašvaldībai trūkst līdzekļu tā abonēšanai. Vairākas bibliotēkas, lai samaksātu par internetu, pat bijušas spiestas iztērēt šim mērķim krājumu komplektēšanai paredzētos līdzekļus, citas — atteikušās no bibliotēku informācijas sistēmas "ALISE". Kā bibliotēkai rīkoties, ja pašvaldība tiešām nespēj maksāt?

2010.gada februārī valsts aģentūra "Kultūras informācijas sistēmas" katrai novada un pilsētas pašvaldībai izsūtīja vēstuli ar skaidrojumu par projekta "Trešais tēva dēls" attīstību pašvaldībās 2010.gadā. Vēstules teksts tika saskaņots ar Piegādātāju apvienības dalībniekiem (SIA "Lattelecom", SIA "Stream Networks" un SIA "Telia Latvija"), ko apstiprina visu iesaistīto dalībnieku pārstāvju paraksti vēstulē. Vēstulē tika pastāstīts gan par projekta mērķiem, gan par izveidoto Latvijas pašvaldību publisko bibliotēku vienoto datu pārraides tīklu, gan par vienotā datu pārraides tīkla pakalpoju-

miem, tai skaitā interneta pakalpojumu. Tāpat vēstulē tika norādīta Piegādātāju apvienības kontaktpersona, lai risinātu katras pašvaldības konkrētos jautājumus — arī, ja pašvaldībai ir grūtības budžeta veidošanā.

Tas viss ir spēkā arī 2011.gadā?

Protams, nekas nav mainījies.

Daudzas bibliotēkas ir saņēmušas abonēšanas maksas atlaides no Piegādātāju apvienības. Kā tiek izvērtēts, kurai pašvaldībai atlaides pienākas, bet kurai — ne?

Atbilstoši minētajai vēstulei, vairums pašvaldību ar saviem jautājumiem vērsās valsts aģentūrā “Kultūras informācijas sistēmas” vai arī sazinājās ar vēstulē norādīto kontaktpersonu, kā rezultātā tika panākta papildu vienošanās par konkrētai pašvaldībai iespējamo risinājumu. Parasti risinājums ir abonēšanas maksas samazinājums, protams, vienojoties arī par pakalpojuma pieejamības un kvalitātes samazinājumu. Var būt arī citi tehnoloģiski risinājumi, par ko pašvaldība vienojas ar operatoru.

No bibliotekāru stāstītā noprotams, ka bieži vien viņi nespēj pašvaldības pārstāvjiem izskaidrot, kādēļ šobrīd bibliotēkai ir jāabonē internets par tik lielu summu, ja daudzviet līdz šim tas maksājis daudz (pat 4–7 reizes) lētāk.

2007.gadā realizējot iepirkuma procedūru par vienas datu pārraides infrastruktūras izveidošanu un uzturēšanu, nolikumā tika iekļautas maksimālās pieļaujamās tīkla abonēšanas izmaksas atbilstoši vienotā datu pārraides tīkla pieslēgumam katrā bibliotēkā. Tīkla pieslēgumam ar datu pārraides ātrumu 1 Mbps tās ir Ls 45, 2 Mbps — Ls 70, 4 Mbps — Ls 100 un 10 Mbps — Ls 165 mēnesī.

Vienotā datu pārraides tīkla abonēšanas maksa nav tieši salīdzināma ar interneta pieslēguma abonēšanas maksu. Vienotajā datu pārraides tīklā interneta pakalpojums ir tikai viens no satura veidiem. Vienotais datu pārraides tīkls nodrošina gan interneta pakalpojuma, gan ar autortiesībām aizsargātu materiālu: pilntekstu datubāzes “Letonika.lv”, NAIS, Lursoft laikrakstu bibliotēkas, Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas pilna satura, Latvijas filmu portāla “Filmas.lv” pieejamību bibliotēku lietotājiem. Turklāt abiem pakalpojumiem ir krasi atšķirīgi kvalitātes parametri.

Vēl var atzīmēt, ka pašvaldībām 2007. un 2008. gadā tika piešķirta valsts mērķdotācija bezmaksas interneta un datoru nodrošināšanai bibliotēkās, kas pārsniedza abonēšanas izmaksas. Tas nozīmē, ka tika segti arī citi bibliotēku sniegtie pakalpojumi. Sākot ar 2009.gadu mērķdotācija pakāpeniski tika samazināta. 2011.gadā tā sedz precīzi 40% no pilnās abonēšanas maksas.

Līdz kuram gadam ir noslēgti šie centralizētās internetpiegādes līgumi?

Centralizēts iepirkums tika organizēts, lai nodrošinātu vienotā datu pārraides tīkla pieejamību katrā Latvijas pašvaldības publiskajā bibliotēkā — arī vistālākajā lauku apvidū, kas samazina “plaisu” starp lauku un pilsētu iedzīvotāju iespējām izmantot informācijas tehnoloģiju piedāvātās iespējas.

Līgums ir spēkā līdz 2011.gada 31.decembrim, par ko ir informēti visi pašvaldību vadītāji.

Kas notiks turpmāk, kad līguma darbības termiņš beigsies?

Tiek plānots saglabāt esošo vienoto datu pārraides tīklu, piesaistot jaunus projektus, kas tiek realizēti citās nozarēs — pašvaldību, izglītības sektorā.

Vai bibliotēkai šobrīd ir iespējams atteikties no šī centralizētās internetpiegādes līguma un izvēlēties citu, lētāku internetpiegādātāju? Vai šādā gadījumā bibliotēkai saglabātos pieeja pārējiem vienotajā datu pārraides tīklā piedāvātajiem resursiem? Vai tā varētu turpināt saņemt datubāzu abonēšanas atlaides?

Teorētiski var lauzt jebkuru līgumu. Tomēr ir jāizvērtē ieguvumi un zaudējumi. Tad iedzīvotāji saņems piekļuvi tikai internetam, bet pārējos pakalpojumus vairs nesaņems, zaudēs arī vienotā palīdzības dienesta atbalstu. Pieļauju, ka arī valsts mērķdotāciju pašvaldība nesaņems.

Daudzi bibliotekāri sūdzas, ka interneta noslodze bibliotēkā ir ļoti liela, veidojas garas rindas. Bibliotēkās pat tiek veidota pieraksta kārtība, kur katram cilvēkam atvēlētas vien 15 minūtes. Tas nozīmē, ka teorētiski valsts nodrošina vienu no galvenajiem demokrātijas stūrakmeņiem — brīvpiekļuvi internetam, bet praktiski tas tā nav. Ir nepieciešams paplašināt pakalpojuma pieejamību, izveidojot papildu internetpiekļuves vietas. Vai līgumos paredzētais internetpiekļuves vietu skaits bibliotēkā ir ierobežots vai arī bibliotēka pašreizējās abonēšanas ietvaros teorētiski var izveidot neierobežotu internetpiekļuves vietu skaitu, tas ir, ja pašvaldībai rastos iespēja bibliotēkai iegādāties vēl, teiksim, 10 datorus, tai nebūtu jāpiemaksā par papildu interneta pieslēgumvietām? Ja jā, vai tas ir iespējams tehniski, vai to pieļautu tīklu caurlaidība un nesamazinātos interneta ātrums?

Pirms projekta realizācijas bija projekta pieteikuma sagatavošanas posms, kas Latviju pārsteidza ar citu pieeju projektam. Proti, tika uzlikts kategoriju rāmītis — visas bibliotēkas tika sadalītas kategorijās (ņemot vērā gan iedzīvotāju skaitu, gan bibliotēku telpas). Katrai bibliotēku kategorijai tika piegādāts atbilstošs

datortehnikas komplekts. "Mazākajās" bibliotēkās tika piegādāti 3 datorkomplekti, "lielākajās" — 7. Protams, ka 100% visi nekad nebūs apmierināti. Tas ir kompromiss starp Bila un Melindas Geitsu fonda piedāvāto iespēju un Latvijas piedāvāto realizācijas variantu.

Vairākas bibliotēkas, aktīvi strādājot, atrod iespēju datortehnikas skaitu bibliotēkā papildināt citu projektu ietvaros. Katru papildu datortehnikas vienību var pieslēgt esošajam datu pārraides tīklam. Tikai tas noteikti ir jāsaskaņo ar Piegādātāju apvienības pārstāvjiem, lai precizētu konkrēto risinājumu.

Kādus pakalpojumus sniedz vienotais palīdzības dienests jeb Vienotais bibliotēku atbalsta centrs? Vai ir atrisināta problēma, ka palīdzība ir jāgaida vairākas dienas (šajā laikā bibliotēkā internets netiek nodrošināts)?

Vienotais bibliotēku atbalsta centrs ir vienots "punkts", kas pieņem visus ar tehniskajām problēmām saistītos pieteikumus no visām pašvaldību publiskajām bibliotēkām. Problēmu pieteikumi tiek fiksēti vienotā reģistrā, kā arī tiek kontrolēta problēmu risināšanas gaita. Vienotais bibliotēku atbalsta centrs pieteikto tehnisko problēmu tālāk nodod atbilstošo problēmu risinātājiem.

Ekonomiskā krīze ir skārusi ne tikai valsti, bet arī uzņēmējus. Tāpēc ne visas problēmas tiek atrisinātas laikus. Tikko pamanījām šādu tendenci, atbilstoši arī reaģējām, saucot uz regulārām sanāksmēm uzņēmējus un kopīgi analizējot radušos situāciju. Rezultātā problēmu risināšanas gaita ir uzlabojusies.

Izskanējušas arī bibliotekāru sūdzības, ka datoriem uzstādīti ierobežojumi, tādēļ vietējais datortehnikas speciālists vai pagasta pārvaldes datoru apkopes firmas pārstāvis nevar veikt bibliotēku datoriem pat necīgākos labojumus.

Publiskās piekļuves datoriem tiešām ir uzlikta lielāka aizsardzība, ierobežojot piekļuves tiesības. Tomēr vietās, kur ir IT speciālisti, tiek dotas arī papildu piekļuves tiesības. Šo jautājumu atrisinās uzsāktais darbs pie datortehnikas attālinātas pārraudzības sistēmas ieviešanas.

Ir bijušas sūdzības, ka ne vienmēr interneta darbības ātrums ir apmierinošs. Ar ko tas saistīts?

Par tīkla pieslēguma kvalitātes kontroli notiek regulāras ikmēneša sanāksmes, kurās izskata visus gadījumus, kas iepriekšējā mēnesī neatbilda tīkla kvalitātes prasībām. Pēc valsts aģentūras "Kultūras informācijas sistēmas" ierosinājuma par pieslēgumiem, kas neatbilst kvalitātes prasībām, operators vienojas ar pašvaldību par atbilstošu atlaidi. Lūgums visas tehniskās problēmas pieteikt vienotajā palīdzības dienestā!

Daudzi nav visai apmierināti ar "Trešā tēva dēla" projektā saņemto datortehniku un multifunkcionālajām iekārtām. Tā kā tintes un toneru atjaunošana apmaksājama no pašas bibliotēkas budžeta, šīs tehnikas apkalpošana cērt robus bibliotēku budžetos: toneri, piemēram, esot jāiegādājas tikai oriģinālie, kas ir dārgāki.

Piegādājot datortehniku, viss bija kārtībā. Ar laiku parādījās problēmas ar barošanas blokiem, kas tika konstatēti pēc atkārtotiem vienveidīgiem problēmu pieteikumiem. Tas bija rūpnīcas brāķis, un problēma tika atrisināta, nomainot barošanas blokus.

Iepirkuma konkursa rezultātā tika piegādātas A4 formāta krāsu multifunkcionālās iekārtas "Samsung". Lai saglabātu iekārtai garantiju, ir jālieto oriģinālie "Samsung" toneri (kas, saprotams, cenas ziņā atšķiras no "vietējā pildījuma" kasetnēm). Tā ir normāla jebkura ražotāja prasība, kas nodrošina iekārtas atbilstošu ekspluatāciju un ilgmūžību.

Esot datori, kuriem nevarot pievienot multifunkcionālās iekārtas, tādēļ bibliotēkas spiestas pirkt papildu printerus, lai izdrukāt varētu arī no šiem datoriem. Vai tā ir tiesa?

Vienotais datu pārraides tīkls ir sadalīts divos apakštīklos — publiskajā un administratīvajā. Administratīvais apakštīkls ir paredzēts darbiniekiem, bet publiskais — bibliotēkas lietotājiem. Tikli ir savstarpēji nodalīti, tāpēc no viena apakštīkla nevar veikt darbības otrajā. Multifunkcionālā iekārta ir pieslēgta publiskajā apakštīklā, tādēļ tīkla konfigurācijas dēļ no administratīvā apakštīkla nevar tieši izdrukāt uz publiskajā apakštīklā pieslēgtās iekārtas. Tas tomēr nenozīmē, ka problēmai nav risinājuma, piemēram, var izmantot kaut vai *USB* atmiņas ierīces.

Bibliotekāri vēlas, lai datoriem tiktu veikta vispārēja apkope vismaz reizi gadā. Vai tas būtu iespējams?

Tas nav iespējams, jo kopā Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas un Trešā tēva dēla projektu ietvaros ir piegādātas vairāk kā 8500 iekārtas, kas atrodas turpat 2000 vietās. Parēķiniet, cik tas valstij izmaksās. Turpretī bibliotekāru izglītošanā IT jautājumos ir ieguldīts pietiekami daudz līdzekļu, lai tie sāktu nest atdevi!

Izskan brīdinājumi, ka šobrīd teju visās bibliotēkās strauji nolietojas datortehnika. Vai ir plānoti risinājumi?

Ceram, ka VVBIS2 un VVBIS3 ietvaros valsts un pašvaldības turpinās sadarboties bibliotēku attīstībā. Taču šī procesa izdošanās ir atkarīga tikai no kopīga darba!

*Materiālu publicēšanai sagatavoja
Marlēna Krasovska*